

Fåglar i Sörmland

2 / 2003

Fåglar i Sörmland

Fåglar i Sörmland ges ut med två nummer per år av Föreningen Sörmlands Ornitologer som är en ideell regionalförening till Sveriges Ornitologiska Förening. FSO verkar för vidgad kännedom om och bättre levnadsbetingelser för de sörmländska fåglarna. Vi vill också sprida intresse för ornitologi. Medlemskap i FSO för 2004, vilket inkluderar föreningens tidning, erhålles genom att sätta in 125 kronor på postgiro 773 78-8. Familjemedlem 25 kr. Ansvarig utgivare för FiS är FSOs ordförande, Marianne Mattiasson (0155-570 45).

Medlemsservice

Adressändring, medlemskap, försäljning etc
Urban Rundström adjungerad kassör
Syrénvägen 15
572 31 Oskarshamn
0491 - 768 868

Redaktionellt material

Redaktionellt material skickas till redaktören. Helst som e-post eller på diskett med bifogad utskrift. Givetvis tas även hand- och maskinskrivet material emot. Bilder skickas till bildredaktören som dia, papperskopia eller i digitalt format.

Manusstopp för nr 1/2004 är den 15/2.

Upplaga: 400ex

Omslag: Storskarv av Jörgen Israelsson

Tryckt av: Dahlströms tryckeri, Nyköping.

Redaktion

Göran Andersson Redaktör
Forssavägen Mosstorp
642 93 Flen
0157 - 135 10
goranxandersson@telia.com

Göran Altstedt Bildansvarig
guralt@passagen.se

Per Flodin Skribent & faktagranskare
per.flodin@hotmail.com

Lokalföreningar

Ornitologiska Klubben i Eskilstuna
Lars Eriksson
016-641 19

**Katrineholm/Vingåkers
Ornitologiska Förening**
Agne Swenzén
0150-182 97

**Fågelföreningen Tärnan
Nyköping/Oxelösund**
Ingvar Jansson
0155-28 73 73

Strängnäs Ornitologiska Klubb
Leif Ekblom
0152-511 54

Södertäljes Ornitologiska Förening
Stig Stried
08-550 944 17

Inledaren

Sommaren brukar vara något av en viloperiod för fågelskådaren. Möjligen görs någon enstaka tur med stillsamma eftermiddagsspan efter våra egna häckfåglar eller efter de första sydsträckande vadarna. I trygg syrenberså smuttar vi sval dryck och tänker på ingenting alls. När vi mår som bäst nås vi av beskedet att två framstående skådarprofiler gått ur tiden lämnade vänner och familjer i sorg och saknad. Därefter är det svårt att riktigt kunna glädjas åt sol och semester.

Med lite distans inser man att bästa sättet att hantera ett tragiskt frånfälle som dessa är att minnas. Att minnas stort som smått och låta sig inspireras av det som dessa bägge personligheter åstadkommit. Om man tycker att djur och natur är värdefulla företeelser och värnar om miljön, inser man att bästa garanten för fortsatta förbättringar på den fronten är ett stort allmänt intresse och en bred kunskap hos envar. De personer som på olika sätt bidrar till att fördjupa fleras kunskaper och samtidigt förmår att väcka nyfikenhet är värda all respekt.

På annan plats i detta nummer presenteras minnesskrifter över Jörgen Israelsson och Folke "Fågel-Anders" Andersson som så hastigt lämnade oss i somras. Båda två var på olika vis framstående på just området att väcka intresse och förundran inför fågelvärlden hos såväl andra skådare som gemene man. Därför ska vi minnas deras livsgärning och göra vårt bästa för att på samma entusiastiska vis agera ambassadörer för fåglar och fågelskådning närhelst vi får möjligheten.

Att agera ambassadör kan sedan vem som helst göra i vardagen. Det kan handla om att målande beskriva en underbar skärgårdstur med sälar och alkor för jobbkompisarna. Det kan vara att övertala närmaste bekantskapskretsen, som åtminstone vagt någon gång visat visst intresse för att gå utomhus, att följa med på örnsplan. Man kanske någon gång får chansen att berätta något inför sonens/dotterns skolklass och kan då passa på tillfället till lite smygreklam för friluftaktiviteter med kikare runt halsen.

Vill man offra lite mer kraft och fritid kan man naturligtvis verka inom någon förening. Även här är varianterna många med möjlighet till ringmärkning, inventeringar, styrelseuppdag, artikelförfattande, guidningar o.s.v. Behoven är oftast betydligt större än tillgången på resurser så vad du än hittar på kommer du säkert att märka att dina ansträngningar uppskattas.

När du sedan bidrar till en bättre värld med din insats, alldeles oavsett hur liten den kan tyckas vara, kan du samtidigt ägna Jörgen och Folke en tanke. Kom ihåg att så länge vi minns så finns dom kvar ibland oss.

Göran Andersson
Redaktör

Till Jörgens minne

Jörgen Israelsson avled den 29 juni i Nyköping i alltför unga år och lämnar familj och vänner i stor saknad och sorg.

Jörgen föddes i Örebro den 18 april 1954 och växte upp i Karlskoga. Han kom till Nyköping i början av 80-talet. Det var ute vid Strandstuviken som vi "lokala fågelskådare" första gången träffade honom. Han utvecklade snabbt sina kontakter och blev snart en både kär vän för oss alla och en auktoritet genom sitt stora kunnande och öppna sinne.

Tankarna på att bilda en lokal ornitologisk förening började diskuteras vid den tiden Jörgen kom till "sta'n". Redan tidigt engagerade sig Jörgen i dessa diskussioner och var en av dom som var med vid första mötet när Fågel föreningen Tärnan bildades i september 1983. Han blev föreningens vice ordförande. Han engagerade sig i alla förekommande uppgifter i föreningen. Han höll kurser för både nybörjare och för mer erfarna och kunniga fågelskådare. Han ledde exkursioner och blev mycket uppskattad för sitt sätt att leda föreningens "lång-exkursioner", till bl.a. Öland, Skåne och Danmark.

Jörgens konstnärliga talanger kom också väl till pass i föreningens arbete. Han bidrog till många illustrationer i Tärnans program och var med och utformade föreningens numera välkända logga – skräntärnan. Även Fåglar i Sörmland har genom åren pryts av Jörgens alster.

Ända sedan starten av Tärnan har Jörgen sedan under alla år med liv och lust deltagit i föreningens arbete och kamratskap.

Jörgen var en oerhört kunnig fågelskådare. Ingen kunde som han beskriva en fågels fjäderdräkt, dess karaktär och uppträdande, sång eller lockläte. Med oförtrytlig iver lämnade han inget åt slumpen när det gällde att artbestämma en fågel. Var han till slut osäker på någon enda detalj av betydelse för identifieringen så noterade han arten som obestämd.

Han delade också gärna med sig av sin kunskap och han hade tid för alla. Jörgen kunde föra givande samtal med såväl novisen som expertisen och bidrog på detta sätt till att också göra "skådandet" till en social upplevelse för alla såväl

i hemmamarkerna i vardagsskådandet som vid lång-exkursionerna.

Jörgens konstnärliga ådra kombinerat med hans stilistiska förmåga och nyfikenhet på nya hjälpmedel och trender i fågelskådningen resulterade i att han tidigt utvecklade en teknik för digital videofotografering genom tubkikare. Han vidareutvecklade sedan detta ytterligare och låg i den absoluta fronten när det gällde digital fotografering genom tub- och handkikare. Han var också i detta avseende generös med att dela med sig av sina kunskaper och erfarenheter.

I slutet av 90-talet utvecklade Jörgen sin hemsida – Jörgens fågelbilder – till en skön konst och förebild för många andra. På denna sida visade Jörgen sina fantastiska digitalbilder på ett systematiskt och smakfullt sätt. Här förmedlade Jörgen sina erfarenheter från resor han gjort och här kunde man också läsa Jörgens tips till den som ville pröva på digitalfotografering i någon form.

Hans hemsida blev något av en "institution" för oss ornitologer och den besöktes av många fågelskådare från när och fjärran.

Jörgen bidrog också på många andra sätt till att utveckla fältornitologin. Bl.a. illustrerade han havsörnens olika dräktkaraktärer vid olika åldrar på ett sätt som bara Jörgen kunde. Här kom Jörgens konstnärliga talang och förmågan att se detaljer verkligen till sin rätt.

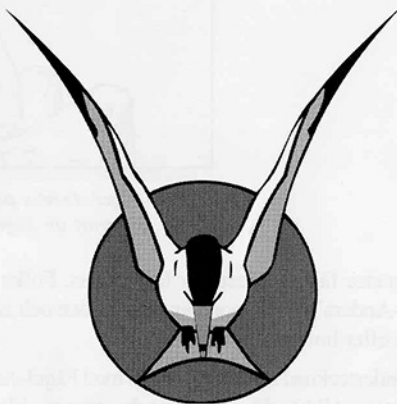
1989 fick Jörgen Sveriges Ornitologiska Förenings utmärkelse "Sveriges fågeltecknare".

Vi minns Jörgen för sin värme, humor, kamratskap och stora kunskap. Saknaden och tomheten efter honom är oändlig.

Samtidigt går våra tankar till hustru Karin och barnen Jonas och Maria.

"Skådarkompisarna"

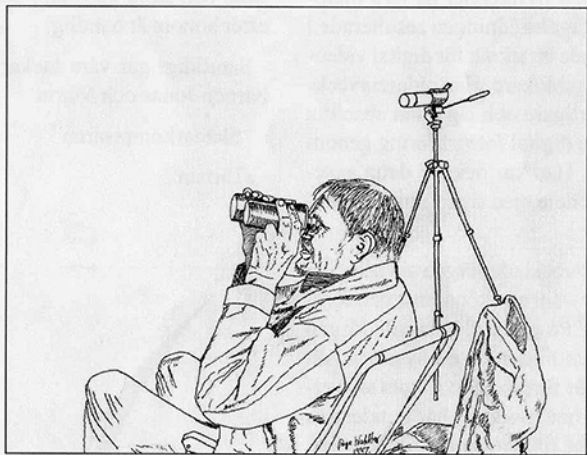
/Tärnan

Minnesfond

För att hedra Jörgens minne har Tärnan i samarbete med Jörgens hustru Karin inrättat en minnesfond. Denna är tänkt att främja och utveckla fågelskådningen i Jörgens anda med särskilt fokus på ungdomar. Du kan stödja detta arbete genom att sätta in pengar på pg 476 77 25-7 och märk då talongen med "Jörgen".

Till Fågel-Anders minne

*Fågel-Anders på sträckspan vid Horn, O Nyköping
Porträtt av Tage Wahlberg*

En stor fågelskådare har lämnat oss. Folke "Fågel-Anders" Andersson har gått ur tiden och saknaden efter honom är stor.

Undertecknad sammanstrålade med Fågel-Anders hösten 1943 då vi började första klass i Malmköpings småskola. Ganska snart upptäcktes att vi delade intresset för fåglar och det blev starten till ett 60-årigt samarbete.

Vårt första möte med pilgrimsfalken på Båven har redan skildrats i denna tidskrift och som måste betecknas som en av höjdpunkterna under tidigt 50-tal. Sedan följde militärtjänst 1956 på Gotland, Fågel-Anders vid Fårösund och jag vid I 18 utanför Visby. Fågel-Anders hämtade mig en dag åkande på en militärmotorcykel för vidare färd ut till Fårö där blåkråka, dvärgmåås och svarttärna stod på menyn. Vi fann tre bon av blåkråka och var båda saliga av lycka.

Så höll det på under hela 50-talet där Fågel-Anders oftast stod för inlyssnandet och jag för boletandet. Vi hade en nio år äldre kamrat, Svante Strand, som innehade ringmärkningslicens och som

tillika från första början var vår läromästare i ämnet fåglar. Vi ringmärkte åt Svante och sporrade varandra till mängder av bofynd och pullmärkning. Vill minnas att vi i slutet av 50-talet innehade svenskt rekord i antalet märkta arter. Vi delade också vårt intresse för friidrott och tyngdlyftning. Fågel-Anders var en framstående kulstötare och diskuskastare och deltog i många tävlingar på distriktsnivå.

1957 sammanstrålade vi med filmaren Jan Lindblad och därmed började ett mångårigt samarbete med främst boletning och byggande av fotogömslen. Detta samarbete fortgick till Jans bortgång i april 1987, något som främst Fågel-Anders tog mycket hårt i egenskap av mycket nära vän i 30 år. Jan dog i diabetes, en sjukdom som också drabbade Fågel-Anders.

De sista åren var Fågel-Anders genom sjukdomen rullstolsbunden. Han tilldelades en eldriven rullstol som han döpte till "slovischen" och som hade en toppfart av ca 30 km/tim. Med denna "slovisch" for han runt på gatorna i Malmköping som ett jehu.

Jag, och många andra, tog ibland med Fågel-Anders i bilen ut till bra fågelmarker där han fick tillfälle att återuppliva "gamla minnen". Jag placerade honom på en campingstol invid bilen medan jag sprang runt i skogen och letade bon. Vid återkomsten hade han alltid hört en hel del och man riktigt såg hur han, trots sjukdomen, levde upp vid dessa stunder och refererade ofta till våra gamla gemensamma minnen.

Fågel-Anders var en trygg klippa som kännetecknades av sitt stoiska lugn, generositet, värme och aldrig svikande humor. Genom sin begränsade rörlighet under de svåra slutåren användes "mobilen" flitigt varigenom han stod i ständig förbindelse med sitt vidsträckta kontaktnät av fågelskådare världen över.

Det är med stor saknad jag ser tillbaka på våra 60 minnesvärda år tillsammans och han lämnar efter sej ett enormt tomrum.

Tack min vän för alla dessa år!

Tage Wahlberg

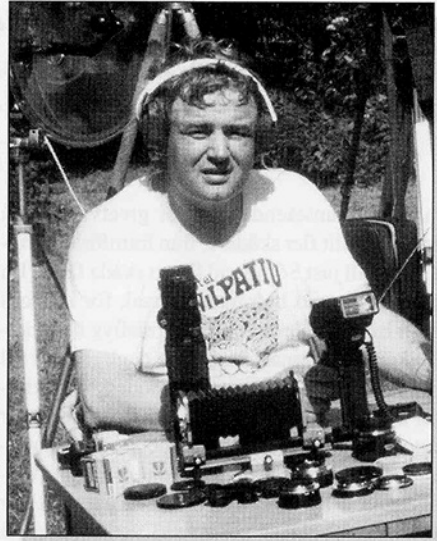

Foto Fågel-Anders

Fågel-Anders i, som han själv ofta uttryckte det, sin glans dagar

Kallelse till årsmöte i FSO

Plats: Studieförbundets lokaler i Flen

Datum: 2004-02-08

Tid: 14:00 - 17:00

Föredragshållare blir en överraskning

Kaffe med bröd serveras

Välkomna!

Intresserad av styrelsearbete?

FSO:s styrelse behöver förstärkas med minst en person. Är du intresserad av att, som en av den sju man/kvinnor starka styrelsen, delta i ett ideellt arbete för att bevara och utveckla fågelfaunan har du nu din chans. Man agerar bl.a. remissinstans i naturvårdsfrågor som berör jakt, våtmarker, skogsvård, odlingslandskapet o.d. Intresserade vänder sig till ordförande Marianne Mattiasson 0155-570 45.

Sörmlandsskådning ur utländskt perspektiv

Att många sörmlänningar åker utomlands för att skåda är väl knappast någon nyhet, men har Sörmland något att erbjuda skådare från andra länder?

Göran Altstedt & Lars Hansson

Svaret på ovanstående fråga är givetvis JA. På senare år har allt fler skådare, från framförallt England, hittat till just Sörmland för att skåda fågel. En i allra högsta grad bidragande orsak för att dom kommer hit är etableringen av lågprisflyg till Skavsta, Nyköping. Ryanair, med flera dagliga turer till och från bland annat Stanstead, London, har bidragit till att engelsmän kommer hit. Ryanair flyger dessutom på många andra europeiska destinationer så täckningsområdet för skådare som kan tänkas dyka upp blir ganska stort. Senaste året har dessutom flygbolaget utökat sin verksamhet på Skavsta med flera nya direktlinjer, och gjort flygplatsen till ett av sina "nav" i nätet av destinationer. Detta kommer sannolikt innebära att fler och fler utländska skådare gör ett besök i Sörmland för att skåda fågel.

Vilka arter är det då som lockar? Det varierar givetvis lite med årstiden, men primärt är det våra ugglor och spettar som lockar. Några arter som är hett eftertraktade bland häckande fåglar är sparvuggla, järpe, spillkråka och större korsnäbb. Andra arter som brukar intressera när dom ändå kommit hit är näktergal, rosenfink, nötkråka och törnskata. Havsörn blir de alltid imponerade av då det bara finns några få par i norra Skottland. Vintertid har vi ju även vissa år tallbitar på besök, och det är en art med nästan magisk dragningskraft bland engelsmän. Visst är det roligt att få visa dessa halvtama fåglar för tillresta lyriska engelsmän som enbart åkt hit för dessa. Vid invasionsår av bändelkorsnäbb och tallbit får vi nog räkna med att fler och fler skådare dyker upp när Ryanair utökat sina linjer till Nyköping. Andra udda arter som brukar kunna dyka upp vintertid, mer eller mindre regelbundet, som också lockar är fjälluggla, alföräddare och jaktfalk. Den långstannande jaktfalken runt Nyköping för ett par år sedan lockade t.ex. flera engelska skådare

och några holländare. Detsamma gällde den fjälluggla som behagade dyka upp på samma lokal utanför Nyköping under flera år.

Många utländska skådare som kommer till Sverige har ju givetvis ett flertal andra arter i siktet som normalt inte finns i Sörmland. Lappmes, lavskrika, lapp- och slaguggla med flera nordligare arter finns ofta på önskelistan. För att nu få se dessa är det givetvis många som flyger till städer längre norrut, men av kostnadsskäl är det många som utgår från just Sörmland och Nyköping. En variant som flera har provat är några dagars skådning runt Nyköping, några dagar i norra Uppland (nedre Dalälven), några dagar i Värmland och/eller Dalarna. På en vecka hinner man då med de flesta av arterna som lockar mest. Givetvis behövs då lite tur och hjälp av lokala skådare. Det är här DU som sörmlänning kan göra en insats som ger både uppskatt-

Foto Lars Hansson

Glad britt, berguvsunge och Urban Rundström. Det råder ingen tvekan om att detta är en högtidsstund för vår besökare. Säkerligen ett minne han kommer att berätta om för vänner och bekanta hemma. Något som kanske genererar ytterligare framtida besök.

ning och nya vänner (som du sedan kan åka och hälsa på!). Visst är det väl så att du som själv reser runt i världen för att skåda uppskattar, och ibland även förutsätter, lokala guider för hjälp att hitta speciella arter? Här har du en chans att "bjuda igen" genom att hjälpa utländska skådare i just dina hemmamarker.

En grupp som visades runt under en dag i januari av LH tog sedan bilen till Arlanda, flög inrikes till Kiruna och besökte Masungsbyn. Då hade den långstannande azurmesen redan varit borta i nästan en månad, men biljetten var bokad och de fick se alla nordliga arter med många nya fina arter för dem.

Walesare på besök

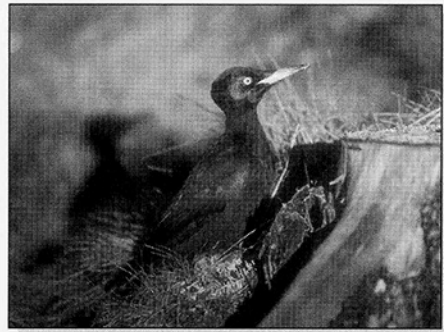
En januaridag kom en förfrågan på dåvarande [Eurobirdnet] om det fanns några stationära tallbitar i Sverige i samband med den invasion som då pågick. GA svarade att i Nyköping fanns flera mer eller mindre stationära flockar. En vecka senare hämtades Gruff upp vid Skavsta flygplats, och en kvart senare fick han se tallbitar på nära håll vid lasarettet i Nyköping. Ett drygt år senare kom han över igen med siktet inställt på järpe, vilket lyckades något sånär (en fågel stöttes, men sågs dåligt). Han tänkte sedan åka upp till Värmland några dagar med sin fru. Detta sammanföll med en resa till Hötjärn (Grängesberg) för att titta på en vitgumpsnäppa för under-teknade. Efter att vi klarat av snäppan, sammanstrålade vi med Gruff i skogarna norr om Karlstad. GA hade fått lite tips från vänner där om hackspettar och ugglor. Morgonen startade med vitryggig hackspett, fortsatte med slaguggla vid holk och ännu en slaguggla i bostubbe. På en lokal för gråspett gick vi dock bet, men vad gjorde det när Gruff överlycklig fick se större korsnäbb istället. En mycket lyckad resa även för en sörmånning.

Engelsmän i Vinter-Sverige

LH har haft 3-4 tillfällen då han guidat olika grupper eller personer i de Sörmländska fågelmarkerna. Några har varit här vid flera olika årstider men det är framförallt vintern som lockar.

En specifik minnesvärd dag var 2003 års artrally i Tärnans regi då han hade fyra engelsmän på besök över en långhelg med det stora målet JÄRPE.

Visst, dom ställde upp i artrallyt med målet att se så många arter som möjligt, men från täta granplanteringar! Tyvärr gick järpletandet ungefär lika bra som arterna i rallyt. De hittade spår i flera planteringar och skogsområden utanför Nyköping, bla där Lars stött fåglar veckan innan! Nåväl, de hade dippat järpe på fler resor så när bra områden genomsökts under tre dagar i rad var det inte mycket mer att göra. De hade ändå försökt!

Spillkräka - Eftertraktad av britter
Foto Göran Alstedt

Fredagen innan hade Lars med karta förklarar hur de skulle hitta till centrala Eskilstuna och de 60-70 tallbitar som fanns där. Sedan spenderade dessa fyra engelsmän större delen av bilåkandet med att berätta hur otroligt tama dessa fåglar var. Man måste dock komma ihåg att när en tallbit eller bändelkorsnäbb dyker upp i Storbritannien dyker också 5-600 skådare upp och fågeln behandlas som en MEGAraritet också i Sverige, dvs. tysta och stilla observationer på behagligt avstånd.

När de sedan i slutet av dagen var nere i Oxelösund och de då rätt rörliga långstannande bändelkorsnäbbarna till slut slog sig ned i ett rönnbärsträd, vilket slutade i klappkryss för några i sällskapet, var missen av Järpen (nästan) glömd.

Dagen slutade med sökande efter stationär alförrädare som inte hittades bland de ca 10000 andra änderna. Ansamlingen var dock en minst lika intressant erfarenhet för dem som att beskåda en alförrädare.

Kolsundet som sträcklokal

Sedan många år har vitfågelsträcket genom de stora sjöarna uppmärksamrats i olika sammanhang. Trots att det varit känt ganska länge är det fortfarande förhållandevis outforskat. Vi i Sörmland har här en möjlighet till framtida upptäckter och Kent beskriver här sina erfarenheter från Kolsundet vid Stallarholmen.

Kent Söderberg

Inledning

Tankar och vetskap om att det går ett vitfågelsträck förbi de större mellansvenska sjöarna har funnits länge. År 1930 sköts en fiskmåås i Garnviken, Mälaren som var ringmärkt 1927 på Åland. I Fauna och Flora funderar man på händelsen och skriver: "Detta fynd samstämmer med flera föregående, vilka alla ådagalägga de åländska fiskmåsårnas vana att under flyttningen ställa sin kosa från sjö till sjö tvärs över Sverige. Måhända detta kan få räknas som ett arv från den tid, då deras förfäder kunde ha tillfälle att följa ett sund tvärs över Sverige".

över det gamla mellansvenska sundet". Vidare står det: "Att arktiska vadare begagnar sig av denna åldriga flyttningssväg har ju tidigare bevisats. Likaså att fiskmåsen gör det. Likaså belyser det trutarnas förekomst i Väneren och Vättern m.fl. sjöar så som relikter från Yoldiahavets tid".

Är det så att det vitfågelsträck vi har i Strängnäs är ett arv från Yoldiahavets och Baltiska issjöns tid, dvs. 10 000-8000 år f. Kr, då det gick ett sund tvärs över Sverige? En svindlande tanke tycker jag.

Även Erik Rosenberg hade sina funderingar om tärnsträcket över Mälaren och Hjälmaren, vilket han visar i sin skiss från 1940-talet. I sina anteckningar från 1950-talet har Erik gjort sporadiska noteringar av hur tärnorna sträcker mot SV. Totalantalet per år i augusti uppgår till några hundra fisktärnor.

Intresset för att räkna sträckande tärnor och måsar har alltså funnits länge. Även här i Strängnäs intresserade man sig för tärn- och måssträck under hösten, då främst vid Kolsundet strax öster om Stallarholmen.

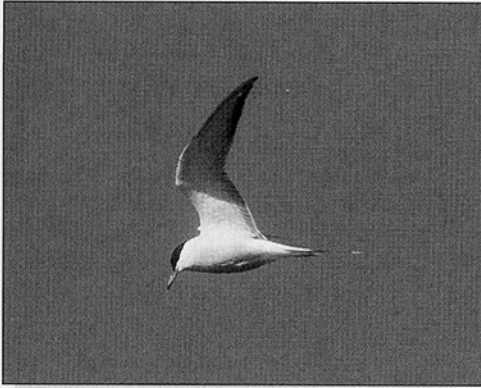
"I slutet av juli och första veckorna i augusti börjar små flockar av fisktärnor samlas ute på Prästfjärden för att fram mot kvällen sträcka mot SV genom Kolsundet. De fiskande tärnflockarna på fjärden kunde snabbt bli upp mot 100 individer innan några slet sig loss från flocken för att sedan ta höjd och sträcka i väg."

Så berättar Lars Broberg nostalgiskt för mig om när han och några andra Strängnässkådare räknade mås- och tärnsträck vid Kolsundet under 1960- och 70-talet.

Skrattmåås Foto Lars Hansson

Samma tanke följer Gunnar Svärdson då han i Fauna och Flora 1937 ställer frågan: "Går det ett flyttningssäck av gråtrut tvärs över Mellansverige?" Han skriver också: "Så småningom hade jag min teori klar. Att det är fråga om ett sträck är jag övertygad om. Kuststräcket kan det av flera skäl ej vara tal om. I stället går ett mycket kraftigt sträck

Tärnornas sträckvägar

Många av de fåglar som sträcker genom Sverige är sydvästflyttare. De har alltså en huvudsträckriktning som inte går rakt mot söder utan mot sydväst. I Strängnäs kommun gäller det i högsta grad tärnorna, måsarna, trutar samt vadare.

De tärnor som når oss från öster, bland annat från Estland, Finland och Vita havet, har i huvudsak tre sträckleder de följer under hösten:

1. Nordvägen över den skandinaviska fjällkedjan och ut i Atlanten.
2. Mellanvägen genom de mellansvenska sjösystemen.
3. Sydvägen längs Östersjökusten.

Silvertärnorna använder sig av sträckled (1) vilket är anledningen till att vi ser så få silvertärnor under höststräcket vid Kolsundet. Silvertärnorna flyttar alltså över Sverige till Norge, troligen på hög höjd, för att snabbt nå Atlanten och sedan runda Brittiska öarna och därifrån flytta rakt söderut till övervintringsområdena.

Fisktärnorna använder sträckled (2) och (3) och följer de Europeiska kusterna till sina vinterkvarter. De fisktärnor som väljer sträckled (3) är i huvudsak från Estland samt Vita havet.

En trolig anledning till att tärnorna har olika flyttvägar är att silvertärnans födoval under sträcket till stor del består av krill och plankton medan

fisktärnan till största delen livnär sig på småfisk.

Det är alltså i huvudsak finska fisktärnor som vi räknar i Kolsundet och som når oss via den Åländska skärgården för att sedan flyga in över Uppland och Mälaren. Fisktärnorna följer sedan Hjälmarens, förbi Vänerne och Vättern och vidare ut till Västkusten.

De nordliga tärnorna däremot, som antagligen sträcker senare, sträcker söderut via den norrländska kusten och tvärrar troligen in över land tidigare varför de inte passerar Kolsundet. De når istället Hjälmarens och Vänerne via den västliga delen av Mälaren och vidare ut till kusten. Från västkusten fortsätter sedan fisktärnorna flyga mot sydväst och följer Europas kuster ned till vinterkvarteren längs Sydafrikas kuster.

Det kan nämnas att det vid Jyllands nordspets passerar ett imponerande tärnsträck. Hösten 1984 sträckte totalt 54 105 tärnor mot syd och bästa sträckdagen räknades över 7 000 tärnor.

Man bedömer att cirka 6 000 – 8 000 tärnor passerar förbi Kolsundet under en hel höstsäsong. I hela Mälaren räknar man med att 45 000 – 55 000 tärnor sträcker igenom och cirka 5 000 av dessa är silvertärnor. Även det är imponerande siffror.

Nedan följer några resultat från de år det har räknats tärnor vid Kolsundet.

1974

Den 3 augusti till den 18 augusti räknade Lars Broberg och Leif Sandgren m.fl. tärnor vid sundet. De stod då på den norra sidan av Kolsundet och genomförde sina observationer. Under elva heldagar, från gryningen till klockan 21.00, vilket totalt blir 196 timmar, räknades 4 653 sträckande tärnor. Det innebär att de hade i genomsnitt 423 förbiflygande tärnor per dag eller 23.7 tärnor per timme. Det kan också nämnas att de hade 23 förbisträckande skräntärnor och 4 dvärgmåsar under sina obsdagar.

1991

Under 27 juli till 15 augusti genomfördes en organiserad räkning av tärnor över hela södra Sverige. Vi var då flera medlemmar ur Strängnäs-klubben som stod vid tegelbruket strax öster om Stallarholmen, även det på norra sidan, och noterade tärnor. Räk-

ningarna utfördes under kvällstid med start klockan 16.00 och avslutades vid 21-tiden. Totalt såg vi 1 060 fisktärnor under totalt 62 timmar vilket blir 17,9 tärnor i timmen.

2001

Under 2001 gjorde Björn Carlsson och under-tecknad en liten satsning på sträcket vid Kolsundet. Vi stod då och räknade från flottläggningsplatsen som även det ligger öster om Stallarholmen men på sydsidan av sundet. Man har härifrån en bra översikt över Prästfjärden, och man ser då framförallt de vadare som sträcker rakt mot söder och de måsar som sträcker in i Mariefredsviken. Totalt stod vi 30 timmar och kunde räkna 935 tärnor eller 31,1 tärnor i timmen.

Däremellan, framför allt under 1990-talet, har det varit mer sporadiska och enstaka observations-tillfällen. Vid de flesta besöken har det visat sig att både vadare, måsar och tärnor regelbundet observeras. Det bör också poängteras att vissa dagar kan vara helt tomma på sträckande fågel. Bäst har det visat sig att sträcket är under dagar med svaga till måttliga vindar samt att det gärna kan vara lite molnigt. Tärnorna flyger då på lägre höjd vilket gör det hela mer lättträknat. Det har också visat sig att sträck-aktiviteten är bäst dels några timmar efter gryningen mellan kl. 04.00 och 07.00, och dels på kvällen mellan kl. 16.00 och 21.00.

Vadarsträcket

Vadarsträcket i Mälaren är inte alls lika studerat som tärnsträcket, så här finns med andra ord mycket att lära. Troligen flyttar vadare på bredare front över Mälaren vilket gör att det hela blir svåröver-skådligt, men vissa sträckleder går att urskilja.

Man kan tänka sig att de vadare som häckar på den högarktiska tundran (som kustpipare och myrspov) höstflyttar via den svenska ostkusten. Några flyger in vid Upplandskusten och flyger vidare via Hjälstaviken genom Ekolsundsviken för att sedan träffa på och följa Prästfjärden.

Här är några exempel på sträckesiffror vi hade då vi räknade sträckande vadare över Prästfjärden. Vi

stod då vid Talludden, Ytterselaö, NO Strängnäs under några sensommarkvällar:

1992 - 200 myrspov och 3 kustpipare.

1993 - 102 myrspov och 31 kustpipare.

1994 - 47 myrspov och 65 kustpipare.

När man upptäcker vadarna på Prästfjärden kommer de ofta på låg till halvhög höjd över vattnet för att sedan ta höjd vid Toresunds norra strand och därpå sträcka rakt mot söder. Visserligen sträcker några vadare mot sydväst och slinker igenom Kolsundet, men merparten flyger mot söder.

Övriga arter

Naturligtvis vistas och rör sig en hel del andra fåglar i området, bland annat kan man se dvärgmåsar, storskarv, havsörn, nötkråka, fiskgjuse, drillsnäppa m.m.

Källor

I Finland ringmärkt fiskmåsar *Larus camus*, i Sverige återfunnen vid Sigtuna – Fauna och Flora 1930.

Gunnar Svärdson – Går det ett flyttningssträck av gråtrut tvärs över ”Mellansverige”? – Fauna och Flora 1937.

Leif Sandgren - Tärnsträcket över Mälaren och Hjälmaren under hösten - Fåglar i Sörmland 2. 1985.

Björn Johansson – Kvällsträcket av fisk- och silvertärna vid Vänersborgsviken – Vår Fågelvärld 4. 1989

Björn Johansson & Gunnar Jakobsson – Höststräcket av fisktärna *Sterna hirundo* och silvertärna *Sterna paradisaea* över södra Sverige – Ornis Svecica 7. 61-80, 1997.

Josep del Hoyo, Andrew Elliott, Jordi Sargatal 1996 - Handbook of the Birds of the World - Volume 3.

K Mullarney, L Svensson, D Zetterström 1999 - Fåglarna, Alla Europas och Medelhavsområdets fåglar i fält.

Rovdjur i Sörmland

Förhoppningsvis är det allmänna naturinstresset tillräckligt stort bland sömländska fågelskådare för att vi ska ha plats med en notis om däggdjur. Lars reder här ut hur vanliga, eller rättare sagt ovanliga, våra rovdjur är.

Lars Hansson

Personligen startade mitt fågelintresse med en vargobservation i Härjedalen för 17 år sedan. I alla fall om man ska hårdra det! Denna observation gjorde mig nyfiken på rovdjur i allmänhet och som sörmännning speciellt på havsörn och fiskgjuse. Och sen har det rullat på, nu med tre av de fem stora på däggdjurslistan.

Som aktiv i både fågel och däggdjurslägret fick jag tillfälle att sprida lite fågelkunskap bland rovdjursintresserade i Södermanland under den gångna vintern. Detta fick mig att inse att vi har mycket gemensamt, men även kan hjälpa varandra med rapporter.

Däggdjursrapportering

Det finns inget liknande rapportkommittéer i däggdjursvärlden, däremot försöker svenska rovdjursföreningen på ideell basis genom lokalavdelningar och tillsammans med svenska jägarförbundet hålla kontroll på antalet rovdjur i landskapet. Den officiella statistiken sköts numer av länsstyrelsen och det är dit rovdjursrapporter ska skickas. Rapportmall för rovdjur finns att ladda ned på <http://www.viltskadecenter.com/blanketter/blanketter.htm>

Skicka in dem till Karl Ingvarsson eller Anita Eklöw på länsstyrelsen i Nyköping. Adresser och telefonnummer finns på <http://www.d.lst.se> eller via länsstyrelsens växel. Karl är även aktiv i rovdjursföreningen och svarar på frågor angående rapportering o.d.

Både vid observation av djur, och spår därav, fota (hur dålig kameran än är) och ta reda på var Du är (GPS eller Gröna kartan koordinat) och hur djuret rörde sig. Försök att inte trampa i spårlopör. Om/när djuret försvinner så följ inte efter! Det kan

vara på väg till ett slaget byte och överger det om den blir förföljd och slår då ett nytt istället.

Förekomst

Järv

Den av de fem stora som (av naturliga skäl) aldrig påträffats i Södermanland. Järven är också landets mest hotade av de fem stora, dock med en sakta

frammarsch i Hälsinglands skogslandskap. Totalt under 100 djur i landet.

Varg

Sveriges mest mytomspunna och hatade däggdjur. Från att ha varit allmän långt ner i Götaland på 1800 talet, utrotades vargen nästan helt ifrån landet. P.g.a. lång fridlysning och mycket restriktiv skydds jakt har stammen återhämtat sig och är idag snart uppe i 200 djur. Från att ha haft sitt kärnområde norr om Dalälven har dagens vargar mestadels uppehållet i Värmland och Dalsland, dvs 20-30 mil ifrån Södermanlands gräns. Ungvargar

stöts ut ifrån familjen och drar omkring i sökandet efter en parner, bl.a. gick en rätt genom Stockholms centrum för några år sedan! Den närmsta varg på senaste tid är den s.k. Regna-vargen. En tik som under två år vistats runt Regna i Östergötland, men flera gånger setts inne i Södermanland. Det finns tecken som tyder på att hon den senaste vintern strövade mot NO, norr om Katrineholm och upp mot Mälaren med flera synobservationer längs vägen.

Tyvårr blir de flesta av dessa rapporter inte officiellt redovisade utan betecknas som "trolig varg", beroende på att informationen inte kommit fram till rätt personer i rätt tid. De förväxlingsrisker som finns måste snabbt undanröjas av kunniga spår-tolkare, och även då är det svårt att skilja på hund och varg. Kontakta därför länsstyrelsen eller rovdjursföreningen snarast efter en observation.

Med största sannolikhet finns endast denna varg i våra trakter. En bedömning baserad både på de fåtaliga synobservationerna, men även på bristen på rivna älgar och tamboskap.

Lodjur

Under den landskapstäckande inventeringen som gjordes i februari 2003 hittades 3-5 spårlopor av lodjur. Koncentrationen ligger i landskapets mellersta skogsdelar, från Katrinholm och upp mot Strängnäs. Mörkertalet kan p.g.a. inventeringsmetoden vara högt, men med största säkerhet finns inte mer än max 10 lodjur i landskapet av landets totalt ca 1000. Den totala bristen på riven tamboskap (får) under de senaste tre åren tyder också på klen förekomst av lodjur.

Björn

Nalle är som vargen mest på förflyttning genom landskapet. Ett exempel är den riksbekanta björn som startade sin mediala karriär i Stockholms skärgård och som tog sig, bl.a. simmandes, genom Södermanland och ner genom Arkö skärgård ner till Småland där den till slut sköts.

Vilket är då det femte stora rovdjuret? Jo, det behöver Ni inte rapportera när Ni möter ett. Det är nämligen Din egen art, den hänsynslösaste av dem alla!

De ovan nämnda rekommendationerna gäller även för utter som länsstyrelsen också intresserar sig av.

Varför har vi inte fler stora rovdjur?

Först och främst är det vårt eget fel, vi utrotade de flesta av dessa arter från vårt landskap. Bytesdjur finns då landskapet har stabil population av älg för vargen. Även nykomlingarna vildsvin och kron-/dovhjärt lockar till sig varg. Rådjur är stapelföda för lodjur och de är ju allt annat än ovanliga. Däremot finns vissa geografiska spärrar för rovdjur, och jämfört med Närke/Västmanland och även Östergötland är våra rovdjursiffror direkt skratretande. Troligen beror detta på spärrarna som Hjälmarens och Mälarens tillsammans med E20 utgör för sydgående däggdjur, och som effektivt hindrar rörelse av rovdjur från norr. Bland några av de pejlingsförsedda rovdjurens har konstaterats att de vandrat söderut i skogarna mellan Väner och Vättern, d.v.s. där E20 övergår i trafikled med färre stängsel och mer underfarter som underlättar passage.

Ropa inte alltid "Här är vargen!"

Som med fåglar kan även dessa djur behöva diskretion. De skådare som är knutna till Club300's sökarsystem kan även larma rovdjur. Tänk Er för innan fynd av lodjur och varg larmas eller sprids. Om det är unga/ensamma djur så ser jag inget fel i ett larm. Lo "häckade" senast för bara ca 10 år sedan, så föryngringar kommer nog snart igen. Hona med ungar bör därför inte larmas. Björn är ofta "larmbar" om djuret och området tål massa folk.

Mer information finns på

De fem stora: www.de5stora.com

Rovdjursföreningen: Grimsö forskningsstation

Marocko

En skådarresa med familjen

Olika resmål är olika lämpliga för att försöka kombinera fågelskådning med familjesemester. Flera av våra vanligare chartermål kan dock vara exotiska både vad gäller det generella turistutbudet såväl som vad gäller fågelfaunan. Här kan tar oss här med till ett sådant, ur skådarperspektiv, lämpligt resmål.

Text Håkan Lernefalk & Foto Göran Altstedt

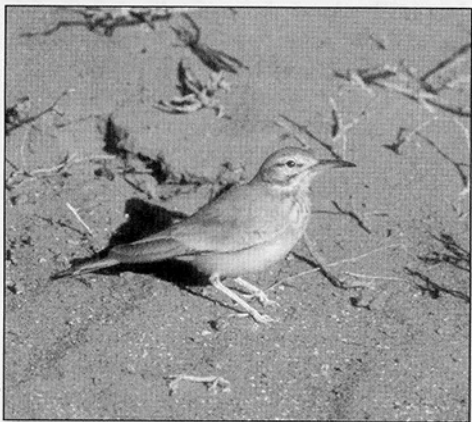
Det är inte alltid så lätt att få med sig den övriga familjen på en skådarresa. Det finns dock platser där fåglar kan kombineras med sol och bad.

Rrrrr...lyfter huvudet och tittar på väckarklockan. Den visar på strax före fem. Det är samling vid sex, så det kan bli några minuter till i sängen. Skönt! Efter en stund är det ändå dags att ta sig upp, så att frukosten hinns med.

Efter en rejäl frukost är det dags att ta sig ut och se vad som finns att se idag. Det har nu ljusnat och vädret är precis så trist som det såg ut tidigare. Några cm nysnö och det blåser rätt så friskt. Temperaturen är strax under noll. Hemma, runt Katrineholm, så hade det känts helt OK, men nu befinner jag mig i Marocko. Det var inte så här jag hade tänkt mig det hela när jag satte mig på planet till Agadir för en vecka sedan. För mig betyder Marocko sol, sand, bad och apelsiner.

Jag har åkt med Avifauna på en tvåveckors resa runt i den södra delen av Marocko. Marocko är förutom känt som ett populärt bad- och solresmål, även känt i skådarkretsar. Här finns ett rikt fågelliv med många för oss spännande och ovanliga arter. Marocko är sedan länge ett eftertraktat mål för europeiska fågelskådare. Många europeiska fåglar övervintrar och vår/höst rastar tropikflyttare i mängder. En viktig orsak till artrikedomen är Marockos skiftande natur. Landet hyser olika typer av öknar, Atlasbergen med snöklädda toppar, kust mot både Atlanten och Medelhavet, jordbruks- slätter och våtmarker.

För den inbitne vp-kryssaren (dvs den som kryssar i västpalearktis) är Marocko ett nödvändigt besöksmål. Här finns några arter som bara kan ses här i västpalearktis, som t.ex. kapuggla, brunstrupig backsvala och eremitibis. Här finns också avvikande raser av arter som är vanliga i Europa. Några av dessa kommer sannolikt att på sikt bli nya arter. I Marocko finns också goda möjligheter att se ökenarter. Det finns flera arter av stenskvättor, lärkor och flyghöns, som är relativt lätta att hitta. Flera

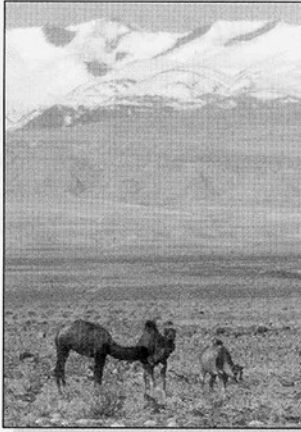

Båglärka - En av de ökenlevande lärkorna

Lyfter på gardinen och tittar ut. Det börjar så sakta att ljusna. Igår eftermiddag/kväll regnade det och regnandet tycks ha gått över till snö under natten, eftersom det är vitt på marken. Nu hörs också att vinden tjuiter i fönstren. Vädret verkar inte så lockande, men är ändå inget ovanligt så här i mitten på april. Det är väl det som kallas för aprilväder. Med tanke på vädret blir det till att sätta på sig varma tröjan och långkalsonger känns inte helt fel.

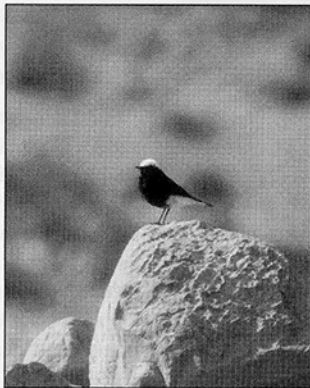
Tagdilt Track

av dessa arter kan även ses i övriga länder i Nordafrika. Tyvärr så är de flesta av dessa länder, förutom Tunisien, svåra för att inte säga omöjliga att besöka idag.

Efter att ha rest runt i landet, så återkommer vi för några avslutande dagar i och kring Agadir. Till Agadir går alla charterresor till Marocko. Staden avviker från de övriga i Marocko. Större delen av den gamla staden förstördes i en jordbävning och staden byggdes upp efter västerländsk modell. Staden är inte speciellt charmig och det märks tydligt att den är påverkad av turismen. Här finns dock en fantastisk badstrand med en fin strandpromenad. Restaurangutbudet är enormt och alla smaker kan tillgodoses.

När jag en av de sista kvällarna vandrar längs strandpromenaden och tänker på vad jag sett under resan, så känner jag att Marocko är väl värt ett återbesök då landet kan bjuda på vacker natur, fantastiska fågelupplevelser och trevliga människor. De flesta resor utomlands som jag gör är inriktade på naturupplevelser och att skåda fågel. Många resmål för den fågelintresserade går till diverse udda ställen. Resorna innebär ofta en del strapatser i form av otillgängliga platser, inte alltför bekväma övernattningar och tidiga morgnar med sena kvällar. Detta lockar av naturliga skäl inte den övriga familjen. Det är svårt att hitta resmål som kan vara intressanta för hela familjen, i alla fall om resan ska kombineras med fågelskådning. Marocko är dock ett land där det går bra att kombinera sol och bad med rika fågelupplevelser. En del av de riktiga rariteterna missas dock, men det finns möjlighet att hinna se en hel del för oss ovanliga fåglar.

Vitkronad stenskvätta

När är det då bäst att åka dit? Charterresorna till Marocko går

mellan oktober och april. Under december-januari är det normalt lite väl kallt för bad. Vad det gäller fåglar så är det gott om dem hela tiden.

Vad kan då vara rimligt att hinna med på ett besök på en eller två veckor med familjen? En lagom utgångspunkt är Agadir. Hit går som sagt alla charterresor. I närheten av Agadir finns flera fina fågellokaler. Till några av lokalerna går det att ta sig med lokalbuss, men det kan vara rätt så omständligt och ta tid. Hyrbil är därför rekommendabelt. De större vägarna är genomgående bra, men de mindre kan vara minst sagt

dåliga. I övrigt är det lätt att resa runt i Marocko. Det finns gott om bensinstationer, matställen överallt och hotell med både bra och mindre bra standard.

Inne i själva Agadir är inte fågellivet så rikt. I de parker och grönytor som finns kan dock en del fågel hittas. Trädgårdsbulbyl är vanlig och minervauggla kan höras på nätterna. Den mest intressanta lokalen i staden är hamnen. Där kan vid lämpliga vindar en hel del havsfågel ses.

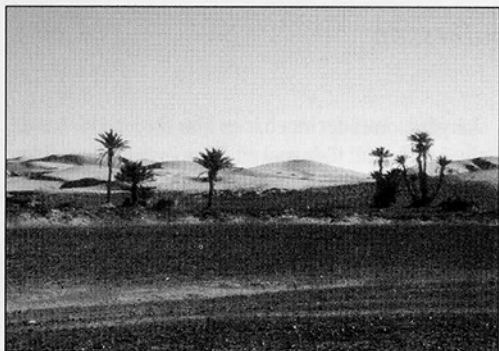
Ca 7-8 km söder om Agadir ligger Oued Sous. Det är en flodmynning med ett mycket rikt fågellev. Vattenståndet har stor betydelse för vad som ses. Här ses mycket vadare, änder, hägrar, vitfågel (hyfsad chans på liten iltärna) och mycket annat med bl.a. svartkronad tchagra. På kvällen spelar ofta rödhalsad nattskärna under våren. Lokalen är lätt att besöka och det mesta ses utan några längre promenader. I närheten ligger ett av kungens palats och när kungen är där är delar av lokalen avspärrad.

Oued Massa är en annan flodmynning ca 7 mil söder om Agadir. Området är mycket större än Oued Sous och det tar nog en dag om man vill gå igenom hela områ-

det. Här finns gott om vattenfågel bl.a. marmorand. En av mina favoriter diademrödstjärt, mycket vacker, är vanlig här. Brunstrupig backsvala finns i området och kan ses längs floden. En bra lokal är bron vid byn Massa.

Sousdalen upp till Taroudant, som ligger öster

Erg Chebbi, S. Merzouga

om Agadir, är värd ett besök. Dalen är dock numera till större delen uppodlad och det har påverkat fågellivet negativt. I denna dalgång har man exempelvis god chans att se svartvingad glada.

En lite längre utflykt hinns med på en vecka. Lämpligen besöks Atlasbergen. Oukaimeden (där jag vaknade i början på artikeln) är en vintersportort med en del udda arter som bergsökenfink, alpjärnsparv m.m. Naturen här är mycket vacker och det finns en hel del fågel i dalen på väg upp med bl.a. atlasgröngöling. På vägen hit passeras den vackra staden Essaouira som är mycket väl värd ett besök. Bilar får inte komma in i staden utan de får lämnas utanför. En tur till Oukaimeden kräver en övernattnings och lämpligen görs den i Marrakech, sagornas stad, med dess omskrivna medina (marknad). Den kan inte beskrivas utan måste upplevas. Ormtjusare, vattenförsäljare, artister, möjlighet att köpa det mesta och de mest intressanta maträtter finns att undersöka. Blir det för mycket så finns det gott om stubbstjärtseglare att beundra samtidigt som en kopp läskande mintte intas på någon lämplig servering.

Ett försök måste naturligtvis göras för att få se eremitibis. Tidigare fanns ett frilevande bestånd i

östra Turkiet, men nu finns de bara här i Marocko. Några exemplar lär dock nyligen ha upptäckts i Syrien. Störst chans är vid Tamri några mil norr om Agadir. Här finns fåglarna oftast på något fält runt flodmynningen. Ibland kan man få leta en bra stund. Om eremitibisarna inte ses så finns det en hel del annat att hitta här. Efter vägen till Tamri är det värt att göra ett stopp vid Cap Rhir. Vid rätt vind så ses här mycket havsfågel. Även om vinden inte är den bästa så ses här ändå havssulor, en del liror mm. Notera även att man vintertid bör hålla utkik efter eremitibis om man besöker Oued Massa då den ses här regelbundet denna årstid.

Vid ett veckobesök hinner normalt sett inte någon öken besökas. Goulemime ca 20 mil söder om Agadir är en klassisk lokal i kanten av Sahara med bl.a. snårsångare och flera arter lärkor. Det är dock ingen lokal som kan rekommenderas att ta med familjen till. Det rör sig om en lång och varm resa till stenöken med en del buskmarker. Den är dock värd ett besök om möjlighet ges.

Vid ett besök i Marocko är naturligtvis Saharaöknen ett lockande besöksmål. Under en två veckorsresa hinner man mycket väl med ett besök här. Det klassiska målet för en fågelskådare är Merzoga med arter som ökensparv, ökenkorp, ökenlöpare m.m. Merzoga ligger öster om Agadir och söder om Atlasbergen. En utflykt hit tar några dagar och är mycket givande även för den som inte är fågelskådare. I själva Merzoga finns det stora sanddyner (möjlighet att hyra skidor för utförsäkning) och här ser öknen ut som man föreställer sig, d.v.s. stora sanddyner. Större delen av de öknar som i övrigt ses är mest stenöknar. Under resan till och från Merzoga får man en bra bild av hur det ser ut i landet och goda möjligheter att komma i kontakt med lokalbefolkningen.

De ovan nämnda lokalerna är bara kortfattat beskrivna. För den som vill veta mer finns flera bra reserapporter på Club300:s hemsida. En bra bok är Gosney, Dave; Finding Birds in Southern Morocco.

Håkan Lernefalk
Storgatan 16 A
641 45 Katrineholm

Kungsfiskare i skärgården

De senaste tio åren så har det setts kungsfiskare något mer regelbundet i vårt landskap och det är säkert flera av oss som undrar hur dessa klarar sig under höstflyttning och under strängare vintrar. Arne resonerar här om kungsfiskarens vardag under just höst och vinter utifrån egna och andras erfarenheter.

Arne Andersson

Inledning

Kungsfiskaren häckar vanligtvis utmed vattendrag och förknippas därmed oftast med åar och andra rinnande vatten, men den påträffas även regelbundet i skärgårdsområdet. I den södra delen av Sörmland har sådana observationer övervägande skett under höst och vinter på lokaler med anknytning till fastlandet såsom t.ex. Oxelösund, Horn, Strandstuviken och Brandholmen.

Helt ovanligt är det heller inte att kungsfiskaren även påträffats längre ut i skärgården. Den tidigaste observationen av kungsfiskare i Nyköpings skärgård som jag känner till gjordes vid Hertigö i slutet av 1960-talet (Uno Dewoon). På Hartsö-Enskärs Fågelstation ringmärktes två ex. hösten 1975 (Fåglar i Sörmland 1991). Ytterligare ett ex. noterades på samma plats i augusti 1990 (Fåglar i Sörmland 1995).

Två observationer föreligger även från Risö där ett ex. sågs den 15 september 1998 (Agneta Andersson), och ytterligare ett ex. noterat av mig själv den 20 oktober 2001.

Hos kungsfiskaren är för övrigt ännu inte alla detaljer angående flyttningen kända. Känt är att en del

av beståndet försöker övervintra vid vattendrag och vid kusten av mellersta och södra Sverige. Likaså att andra flyttar till den Europeiska kontinenten (Förteckning över Sveriges fåglar, SOF, 2002).

Skärgården huvudsaklig flyttled?

Eftersom skärgården inte tillhör kungsfiskarens normala häckningsområde kan observationer i densamma under hösten innebära att det är skärgården som utnyttjas för flyttning. Att förflytta sig i

skärgårdsområdet innebär en klar fördel. Här har de alltid närhet till föda mot att flyga över landområden där det kan vara långt mellan olika vattendrag. Man kan även anta att observationer gjorda i skärgården under sommar och tidig höst i huvudsak omfattar ungfåglar. Känt är att dessa ofta ger sig ut på längre förflyttningar. Även om man påträffar ungfåglar här i landet vintertid bör ändå slutdestinationen för de flesta vara ett område söderut där vattendrag och sjöar förblir isfria.

En anledning för ungfåglar att flytta söderut, förutom att det kan vara svårt att skaffa föda och överleva den första vintern, är även att äldre kungsfiskare kan upprätthålla vinterrevir. Ett revir som ger dem ensamrätt/förtur till föda i området. Det finns därmed en möjlighet att ungfåglar som försöker övervintra kan träffa på revirhävdande kungsfiskare. Sker det sedan under en period där större delen av vattendragen är frusna kommer sannolikt ungfågeln här i underläge mot de äldre fåglarna. Att överleva under sådana förhållanden under den första vintern är nog inte lätt. Då är det bättre att flytta söderut till kontinentens ständigt isfria vatten och återkomma ett senare år med större erfarenhet och därmed större konkurrensförmåga.

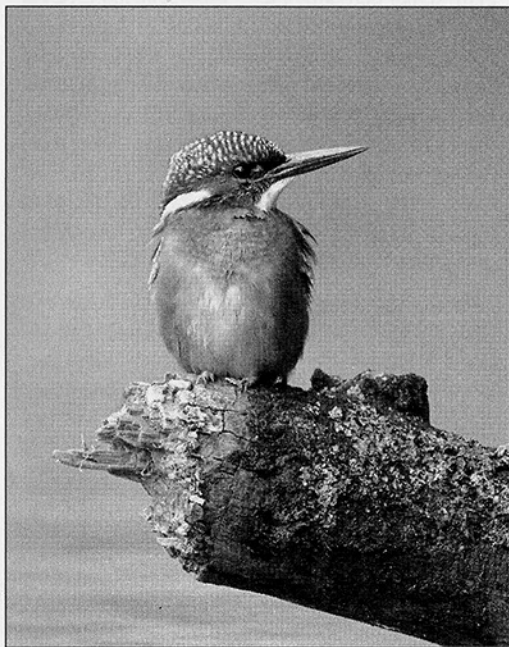
Skärgården endast tillfällig vinterlokal?

Att stanna i häckningsområdet under vintern kan, som ovan nämnts, få katastrofala följder om det blir en kallperiod som varar under en längre tid. Om kungsfiskaren vid ett sådant tillfälle dröjt sig kvar vid ett vattendrag kan den få se alltmer av detta frysa igen vilket naturligtvis gör att möjligheten att få tag i föda minskar betydligt. Att stanna och in-

vänta en mildare period kan bli ödesdigert om kylan håller i sig och isläget förvärras än mer.

Kungsfiskare från lokaler på kanske upp till 5-10 mil från kusten har dock en möjlighet att vid sådana tillfällen följa vattendragen nedströms. Om de gör det tillräckligt långt bör de i de flesta fall

Kungsfiskare Foto Tero Niemi/N

komma ut till kusten där det förekommer öppet vatten under längre tid. Detta beroende på att det där oftast råder hög sjögång. Möjligt är även att en lite högre salthalt i vattnet fördröjer isbildning.

Angående iakttagna kungsfiskare i skärgården under vintern är mitt antagande att det övervägande är individer som på grund av isläget i inlandets vattendrag tillfälligt sökt sig ut till öppet vatten i skärgården. I första hand försöker de här finna föda och överleva, men här kan de även vara nära sitt häckningsområde. Det behöver dock inte nödvändigtvis innebära den gamla häckningslokalen. Juhanni Vuorinen nämner i samtal att: "Inget tyder på att kungsfiskarna återvänder till den gamla boplatsen året därpå, snarare tvärtom. Vanligare är att

de gamla bohålen, om de blir bebodda, övertas av andra kungsfiskare. Detta medan de själva gräver ut ett nytt bo, eller tar ett redan utgrävt, på annat håll. Den nya boplatsen kan ligga inom 10 mils avstånd från den gamla boplatsen".

De kungsfiskare som uppehåller sig i skärgården återvänder troligtvis till vattendragen så fort det blir en mildare period med öppet vatten då möjligheten att erhålla tillräckligt med föda är större där. På dessa platser har de sannolikt redan funnit strategiska platser där det ofta förekommer fisk. De kan även utnyttja överhängande strandvegetation som utkiksp plats vid fiske, vilket bör vara en fördel mot att flyga över öppna vattenytor för att söka föda. Något som de oftast blir tvungna till i skärgården där det inte är lika vanligt med överhängande vegetation. Finns strandvegetation vid kusten betyder det troligtvis inte så mycket då det vid kallperioder oftast ändå är fruset invid stränderna. De får då istället övervägande lita till sin ryttlingsförmåga. En metod som bör vara ett sämre och mer energikrävande alternativ, framför allt under den kalla vintern.

Fördelen med att under vintern förflytta sig ut till skärgården kan sammanfattas enligt följande:

Det finns möjligheter att få tag i föda under en längre period än i inlandets vattendrag eftersom skärgårdens vatten isbeläggs senare. Det finns även möjlighet att vara nära sitt häckningsområde istället för att utsätta sig för de faror och den kraftansträngning som en flyttning innebär. Kanske viktigast av allt är att det finns en någorlunda säker reträttväg söderut till isfria vatten, med möjligheter att under färden få tag på föda.

Har inlandshäckande kungsfiskare svårare att klara en köldperiod?

Kungsfiskare som uppehåller sig vid vattendrag i inlandet har sannolikt ett sämre utgångsläge än de som befinner sig nära kustområden. Har de inte lämnat området i tid innan vinterkylan slår till får de allt svårare att få tag i föda när allt mer av vattendragen fryser igen. Lämnar de inte området i tid kommer födointaget att bli allt mindre och möjlig-

heten till att flyga längre sträckor minskar.

Vid sådana uppkomna tillfällen ligger det nära till hands att felaktiga beslut kan fattas. Ett exempel kan vara att de väljer att flyga över landområden för att söka efter öppet vatten. Något som kan bli ödesdigert om de inte finner detta inom ett rimligt avstånd.

Helt ovanligt är det inte att kungsfiskare under sådana perioder påträffas på oväntade lokaler som t.ex. inne i samhällen. Själv fick jag en vinter under 1970-talet rapport om en utmattad kungsfiskare som förrirat sig in bland husen i centrala Nyköping. Efter att den fått återhämta sig släpptes den vid öppet vatten i Nyköpingsån. Vid tillfället rådde en kallperiod, men öppet vatten fanns ändå på ett par ställen i ån. Framförallt fanns också skärgårdens öppna vatten på ett vad man kan tycka rimligt avstånd på tre kilometer. Varför den inte stannade vid öppet vatten eller följde vattendraget ut till skärgården kan även ha berott på att det rörde sig om en ung och oerfaren kungsfiskare som under sin första vinter blev överraskad av en snabb isbeläggning.

Tillfälliga och nytillkomna uppehållsplatser vid perioder med sträng kyla

Att som kvardröjande/övervintrande fågel i Sverige vara beroende av isfria vattendrag för sin överlevnad kan vara vanskligt. Som ovan nämnts kan kungsfiskaren under sådana perioder bege sig in till städer och samhällen. Något som alltså också skett i Nyköping. Nu är väl den del av Nyköpingsån som rinner genom staden inte någon särskild kungsfiskarlokal där man regelbundet påträffar arten. Ändå har jag sedan 1960-talet haft några vinterobservationer under varje decennium. Som mest har jag noterat tre kungsfiskare, vilket skedde i januari 1974. Två kungsfiskare höll då till invid Nyköpings Hus, medan ytterligare en sågs passera upp- och nedströms vid ett flertal tillfällen.

Nyköping har även som många andra städer vuxit fram vid ett vattendrag med ett antal forsar av varierande storlek. På vintern förblir oftast vissa partier efter forsarna isfria. Hur långa dessa sträckor blir är dels beroende på forsarnas storlek, samt på hur mycket vatten kommunen tillåter att släppas

Tabell 1. Uppmätt vatten- och lufttemperatur vid Oxelösunds Järnverks kylvattendamm. Temperaturen uppmättes strax under vattenytan. Mätningarna utfördes mellan klockan 12.00 och 13.00. Under mätperioden bestod en kallperiod där de flesta vatten på fastland och innerskärgård var frusna.

Lokal/datum	2002-12-14	2002-12-22	2003-01-03
Kylvattendammen	+ 5,2	+ 3,3	+ 5,8
Lufttemperatur	- 0,8	- 7,0	- 10,9

Tabell 2. Uppmätt vatten- och lufttemperatur vid Nyköpings reningsverks kanal. Mätningarna utfördes på samma sätt som i tabell 1, förutom att här valdes två mätplatser. Dels vid öppningen där den underjordiska kanalen från reningsverket övergår till en öppen kanal, samt dels efter ca 100 meter vid kanalens utlopp i Mellanfjärden.

Lokal/datum	2002-12-14	2002-12-22	2003-01-03
Tunnelns öppning	+ 14,1	+ 14,0	+ 12,5
Kanalens utlopp	+ 13,4	+ 12,6	+ 10,8
Lufttemperatur	- 1,4	- 11,6	- 15,8

igenom forsarna. På den öppna sträckan efter en fors börjar vattnet efter ett tag att flyta saktare, vilket gör att kungsfiskaren här kan bedriva sitt fiske. På några ställen utmed ån finns även vegetation med överhängande grenverk som kan utnyttjas som utkiksplats vid fisket. Man kan dock anta att tillgången på fisk vid sådana öppna områden av mindre storlek inte är så bra. Kungsfiskaren kan uppenbarligen ändå få tag i så pass mycket fisk att den ändå kan överleva. Att det här är en sämre tillgång på lämplig födo-fisk kan bekräftas av att kungsfiskaren vid ett mildare klimat snabbt överger lokalen.

Foto Göran Andersson

Diket vid reningsverket på Brandholmen i östra utkanten av Nyköping. Ser inte mycket ut för världen men här ses regelbundet udda övervintrare, bl.a. kungsfiskare. Den arten sågs så sent som 30/11 denna höst på just den plats som bilden är tagen.

Andra möjligheter att stanna i Sverige under vintern har tillkommit genom människans påverkan av miljön. Lokaler som avses är bl.a. vid industrier som för sin verksamhet behöver kylvatten. Sådant vatten tas oftast från anlagda dammar. Det förekommer därmed en cirkulation av vattnet mellan dammarna och industrierna, samt att det när det pumpas tillbaka även är uppvärmt (tabell 1). Det gör att det håller sig isfritt under en längre period, om det överhuvudtaget fryser till. Tillgången på småfisk i en sådan damm kan naturligtvis variera beroende på om den nyanlagts, eller om man an-

vänt sig av en redan befintlig damm som grävts ut ytterligare. En sådan lokal i närområdet är Oxelösunds Järnverks kylvattendamm varifrån det finns ett par noteringar om kungsfiskare under vinterperioder med för övrigt frusna vattendrag.

Andra lokaler som inte isbeläggs är invid reningsverk. I närområdet har vi Nyköpings kommuns reningsverk beläget på Brandholmen i östra utkanten av staden. Efter processen i reningsverket förs vattnet vidare ut i en kanal till Mellanfjärden, som i sin tur har förbindelse med Östersjön. Vid den här lokalen är vattnet uppvärmt till ett gradantal som gör att kanalen och dess utlopp aldrig fryser igen (tabell 2). Platsen har under senare år varit en pålitlig kungsfiskarlokal. Vanligtvis har det rört sig om ensamma fåglar, men det har vid ett flertal tillfällen även uppehållit sig två kungsfiskare på lokalen. Dessutom noterade jag även tre fåglar samtidigt på platsen vid ett tillfälle i dec 1995. En intressant notering var då att fåglarna inte kunde samsas på lokalen. Ett flertal gånger iakttog jag att två av kungsfiskarna tillsammans försökte jaga bort den tredje.

Eftersom två kungsfiskare lär kunna övervintra ihop kan det ha varit ett sådant par som försökte jaga bort en utomstående individ. Anledningen till detta kan nog sökas hos det tidigare nämnda vinterrevirförhållandet. Kanske så ska man snarare endast se det som ett tillfälligt hävdande av en lokal där gick att få tag i föda. Tre samtida kungsfiskare har f.ö. även observerats av Knut Kjellström, se nedan.

Har beståndet minimerats under vintern 2002 - 2003?

Eftersom kungsfiskaren här i landet lever på nordgränsen av sitt utbredningsområde där vattendragen vanligtvis blir isbelagda, bör både unga och gamla fåglar förflytta sig söderut innan det sker. Det har dock antagligen alltid funnits individer som försökt att bryta detta mönster. Efter perioder som sträcker sig över ett flertal år i rad med milda vint-rar kan fler (flertalet?) kungsfiskare lockas att stanna här i landet under vintern. Det är naturligtvis ett chanstagande, men det ska även ses mot

riskerna att utsätta sig för de faror och kraftansträngningar det innebär att flyga söderut.

Efter flera år i rad med milda vintrar, där det varit ganska vanligt med kungsfiskar-observationer i södra delen av Sörmland, kommer så en kall vinter. Åtminstone var så fallet under december 2002 t.o.m. januari 2003. Personligen tror jag att beståndet under den tiden mer eller mindre slagits ut, vilket det tidigare gjorts under liknande betingelser.

Död kungsfiskare funnen

Den 2:a januari 2003, påträffar Knut Kjellström en död kungsfiskare vid kanalen vid reningsverket. Knut sände kungsfiskaren till Statens veterinärmedicinska anstalt i Uppsala för att få reda på dödsorsaken. Knut nämner vidare att han under de sista dagarna av 2002 noterade tre kungsfiskare vid kanalen. Det rör sig om en hane, en hona och ytterligare en individ som för övrigt var ringmärkt. Men vilken av dom var nu den döde kungsfiskaren? Att det inte var den ringmärkta individen står klart. Var det en individ som kom till platsen efter det att ett vinterrevir upprättats av de två andra kungsfiska-

rna? Om det var så hade de säkert försökt driva bort den nyanlände. Var denne redan innan den kom till platsen utmärglad och i dålig kondition? I så fall kan den inte haft lätt att få tag i föda vid det enda isfria vattnet som fanns i närheten. Läger man där till den kyla som då varat under mer än 14 dagar där temperaturen på dagtid ofta låg runt -15 grader och där nattemperatur ofta kröp ned runt -20 grader.

Frågan är om det räcker för kungsfiskaren att få tag i föda för att överleva under sådana förhållanden. Kan kungsfiskaren tillgodogöra sig den energi från födan som krävs för att överleva vid en längre extrem köldperiod? Kanske betyder inte ens en kontinuerlig tillgång till föda under ett sådant förhållande att kungsfiskaren kan överleva

Tack till Juhani Vuorinen, Knut Kjellström och Ulf Widemo för respektive uppgifter.

Arne Andersson
Höglundavägen 31
611 37 Nyköping

Hur gick det då med den upphittade döda kungsfiskaren? Jodå, SVA svarade så småningom i en korthuggen rapport vad dom kommit fram till. Tyvärr sa detta ingenting alls om eventuell dödsorsak utan rapporten konstaterar kort och gott att det rör sig om en död kungsfiskare. Någon köns- eller åldersbestämning anges inte. Vikten anges f.ö. till 35 gr vilket är normalt för arten.

Tillägg

Sedan artikeln om kungsfiskaren skrevs har jag fått vetskap om en ny miljöfara. I VF 3/2003 nämner Anders Wirdheim faran med nya preventivmedel för kvinnor som fått en allt större användning. Det rör sig om de s.k. depotplåstren samt vaginalringar som innehåller en mycket potent typ (EE2) av det kvinnliga könshormonet östrogen. Problemet är att det allra mesta av östrogenet finns kvar i produkterna efter användning. Om det då spolats ned i toaletten finns en betydande risk för effekter på livet i och kring vattendragen. Resterna av EE2 från ett plåster och ring räcker till att förorena 4.000.000 respektive 24.000.000 liter vatten i så hög grad att fiskar påverkas. EE2 är verksamt för alla arter av ryggradsdjur. Dessutom klarar många reningsverk inte av att rena avloppsvattnet från ämnet. Därför är det heller inte förvånande att man kunnat se effekter på djurlivet, bl.a. att fisk blir tvåkönad och får minskad fruktsamhet. Även fiskätande fåglar påverkas.

Kanske är många reningsverkskanaler, vilka jag angivit som bra övervintringslokaler ovan, i själva verket en livsfarlig miljö att vistas vid. Om den döde kungsfiskaren hade något med EE2 att göra är därmed inte sagt. Men alla ”nya gifter” ger en tankeställare om vad även vi människor kan komma att drabbas av.

Arne Andersson

Fågelhemsidor med sörmländska inslag

Som ansvarig för Tärnans hemsida har Lars genom åren försökt att ha ett uppdaterat länkarkiv till andra hemsidor i landskapet. Nedan följer en förteckning över dessa. Om Du vill ha med en hemsida i liknande uppställningar, skicka då ett e-brev till alla berörda hemsidors respektive webbmasters.

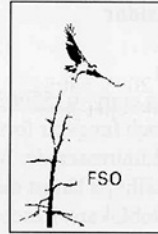
Lars Hansson

Föreningars/organisationers hemsidor

FSO – Fåglar i Sörmland

<http://hem.passagen.se/fsornitologerna/?noframe>

Uppdateringar om föreningens aktiviteter, hur man blir medlem etc. Information om områdets enda fågelstation Hartsö-Enskär.

Rrk Sörmland

<http://hem.passagen.se/rrk.sormland/>

Information om vad och hur fågelobservationer skall rapporteras. Samtliga nummerarter, dvs. arter som setts under 100 gånger i Sörmland, finns listade med ort och datum. Rariteter i Sörmland under åren samt många bilder.

Rrk Sörmland

Ornitologiska klubben Eskilstuna

<http://hem.passagen.se/okeuggla/>

Här finns information om föreningen och dess aktiviteter, Gästbok, bildspel av Tero Niemi, fågellokaler i kommunen samt inventeringsresultat.

Strängnäs ornitologiska klubb

<http://home2.swipnet.se/~w-22158/birds.htm>

Information om föreningen, exkursioner, artlistor och beskrivningar av lokaler i kommunen.

Inrapporterade observationer under årets alla månader.

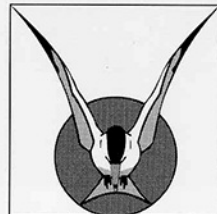

Fågelföreningen Tärnan Nyköping/Oxelösund

<http://www.oxelosund.net/tarnan>

Stort galleri med vanligt förekommande fågelarter fotade av föreningens egna fotografer. Ovanliga arter som observerats under åren finns, ofta med bilder och personliga berättelser om fyndet.

Artlistor och vägbeskrivning för vanliga lokaler finns, samt naturligtvis programpunkter. Södertälje ornitologiska förening

<http://w1.855.telia.com/~u85517748/>

Föreningen har sina aktiviteter på hemsidan. Det finns en artlista för Södertälje och Nykvarn, samt föreningsinformation. Även en lokalbeskrivning av Tullgarnsnäs.

Personliga hemsidor

Jörgen Israelsson

<http://w1.155.telia.com/~u15506372/index.htm>

Sidan finns kvar och fungerar fortfarande som inspiration för bildintresserade. Jörgen var en av de skådare som hållit på längst med digital fotografering genom tubkikare. Reseberättelser, rariteter fotade i Sverige, årsgalleri från 1998 och framåt.

Jukka Väyrynen

<http://w1.157.telia.com/~u15702215/>

Fågellivet vid Skudern utanför Malmköping beskrivs samt den ringmärkning som Jukka bedriver där. Här finns också mycket information om våra olika siskor som är ett av Jukkas specialintressen.

Enligt säkra källor har redaktionen fått höra att fågelföreningen Tärnan redan ligger i hårdträning för nästa års rovfågelsräkningar. Som synes av bilden provar man nu nya grepp.

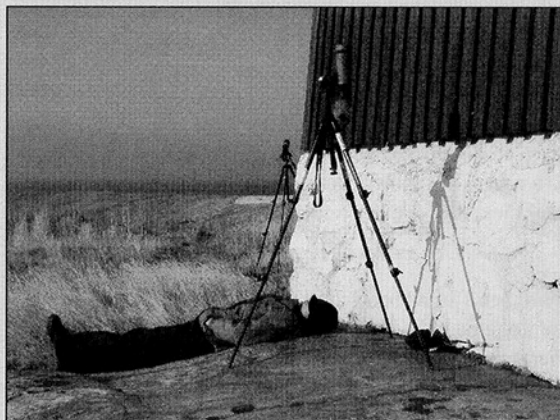

Foto Göran Andersson

Dags för... Vattenpiplärka

*Under rubriken "Dags för" vill vi i Fåglar i Sörmland presentera arter som sällan eller aldrig observerats inom vårt rapportområde, men som det finns anledning att tro ska kunna visa sig hos oss. Denna gång vill vi uppmärksamma våra läsare på vattenpiplärka *Anthus spinoletta*. En art som trots att den ses årligen i Sverige sedan 1993, aldrig säkert observerats i Sörmland. I skrivande stund, en knapp vecka in i november, har det under hösten 2003 rapporterats närmare 60 exemplar från ett 30-tal lokaler i södra och sydvästra Sverige.*

Per Flodin

Arten häckar i alpin miljö i centrala och södra Europa, runt Medelhavet och österut till Centralasien. De närmast häckande fåglarna finns i Sudeterna på gränsen mellan Polen och Tjeckien. De lämnar häckplatserna i slutet av september och återvänder i mars/april. Huvuddelen av de Europeiska fåglarna övervintrar i Medelhavsområdet, men betydande antal flyttar till Nordsjökusten och södra Östersjöområdet. Detta till trots dröjde det till 22 oktober 1993 innan det första svenska fyndet gjordes vid Torhamns udde i Blekinge. Detta fynd gjorde att skådare i södra Sverige mer målinriktat kom att söka efter vattenpiplärka längs kusterna och i december 1994 observerades upp till 19 ex vid Bingsmarken öster om Smygehuk i Skåne. Det första

Norska fyndet gjordes så sent som 1997 och den är ännu inte påträffad i Finland. Att det senaste decenniets milda vintrar kan ha en betydelse för det utökande övervintringsområdet är mycket möjligt.

Till och med 2001 har minst 160 vattenpiplärkor observerats i landet. Föga förvånande visar fyndbilden att de flesta fynden görs utmed kusterna från Bohuslän till Blekinge, samt fåtaligt på Öland och Gotland. Den övervägande andelen är från Skåne, Blekinge och Halland. Något som kan tyda på ett sydvästligt ursprung från fr.a. Danmark där arten numera förlorat sin raritetsstatus. Några enstaka svenska inlandsfynd finns och speciellt två är intressanta. Det ena gäller en individ som sedan

Foto Magnus Unger

Vattenpiplärka fotograferad på Rönö i Bohuslän hösten 2002 respektive 2003. Notera vilken skillnad soligt respektive mulet väder har på hur man uppfattar denna ganska murriga pipitärka. Arten är dock som nämns i texten något mer kontrastrik än syskonarten skärpiplärka i motsvarande dräkt.

januari 2001 återkommande övervintrar vid reningsverket i Sävsjö i Småland. Den finns där även denna höst. Det andra är från 8 november i år, då en individ upptäcktes vid Sättunaviken (Roxen), nordväst om Linköping. Knappa 70 km från vårt rapportområde, tillika det nordostligaste fyndet hittills i landet. Tidsmässigt ses de första individerna i oktober, fram till slutet av april. Till flera lokaler återkommer pipplärkor varje år och det är inte ovanligt att de stannar en längre period. I en sammanställning av fynden från vintern 2000/2001 i Vår fågelvärld skriver Magnus Ullman att "Totalt 22 av de 63 fåglarna stannade minst två dagar på lokalen, och dessa fanns kvar i snitt 33 dagar". (VF 3/2001)

Vattenpipplärkor förefaller jämfört med skärpipplärkan göra ett något annorlunda biotopval på övervintringsplatserna. Av fynden i Sverige att döma är det kustnära fuktängar och flacka stränder med tångbankar som föredras. Även om de tillfälligt påträffats utmed mer steniga stränder så ser det ut som att närhet till rinnande färskvatten är en viktig aspekt. På kontinenten påträffas de inte sällan på inlandslokaler som fuktiga ängsmarker, flodstränder och vid reningsverk. När det gäller beteende så skriver Hans Larsson i VF 1/1996 att det verkar som vattenpipplärkor generellt är något mer oroliga och lättstöta än skärpipplärkor och ofta flyger utom synhåll när de stöts. Detta bör dock inte ligga till grund för bestämning, men kan vara intressant att notera.

Hur bestämmer man då en vattenpipplärka i vinterdräkt? Storleksmässigt är det ingen skillnad gentemot skärpipplärka. De bägge är dock större och har längre näbb, ben och stjärt än t.ex. ängspiplärka, med vilka de ofta sällskapas på övervintringslokaler. I vinterdräkt är grundfärgen på kroppen och bröstet ljus, med tydliga mörka streck på bröstet och utmed kroppssidorna. Skärpipplärkan ger ett solkigt intryck och är mörkt gråvit under, ofta med en svavelfärgad ton, med en diffusare och mer utbredd streckning. En viktig särskiljande detalj är att vattenpipplärkan har en kontrast mellan grå nacke

och den brunfärgade ryggen och övergumpen. Skärpipplärkan är jämfärgat grå på hela ovasidan. Ögonbrynstreck och de bägge vingbanden är tydligt ljusa (vita) hos vattenpipplärka, medan typiska skärpipplärkor har otydligt ögonbrynstreck och grå vingband. Det finns exempel på skärpipplärkor som är nästan lika ljusa i som vattenpipplärkor, men de saknar färgskillnaden mellan nacke och rygg. Den avgörande karaktären är dock de yttre stjärt-pennorna som är vita hos vattenpipplärka, gråbruna hos skärpipplärka. Tänk dock på att i starkt solljus kan ljusgrå detaljer uppfattas som vita. En säker bestämning kräver som i alla fall en sammanvägning av flera karaktärer. Låtet är mycket likt mellan de bägge arterna, möjligen är vattenpipplärkans "vysst"/"fisst" något vekare och mer ängspiplärkelikt. Tycker man som undertecknad att det ibland kan vara svårt att skilja skärpip- och ängspiplärka åt, så ska man nog koncentrera sig på dräktdetaljer istället.

Rimligtvis borde det med rådande fyndbild för vattenpipplärka vara fullt möjligt att upptäcka den även hos oss. Från månadsskiftet mellan oktober och november, fram till april bör man ha den i åtanke när man skådar utmed kusten. Lokaler som skulle kunna vara lämpliga är naturligtvis Strandstuvikenområdet utanför Nyköping och den inre delen av Marsviken vid Buskhyttan. Med Sävsjöfågeln i minnet kan man även tänka sig att t.ex. Ekeby våtmark och reningsverk kan komma i fråga. Lycka till!

Referenser:

- Larsson, H. 1996. Fältbestämning av vattenpipplärka. *Vår fågelvärld*. 1996, nr 1, s 16-18.
 SOF. 2003. *Sällsynta fåglar i Sverige*. 2:a uppl. Stockholm.
 Svensson, L. 1998. *Fågelguiden*
 Ullman, M. Vattenpipplärka. *Vår fågelvärld*. 2001, nr 3, s 47.

Vadsjön

Som nämnades redan i vårnumret av denna tidskrift har det funnits planer på en restaurering av våtmarken Vadsjön vid Husby-Oppunda, N Nyköping. Här beskrivs hur långt arbetet hunnit och hur planerna ser ut framöver.

Text Per Flodin & foto Göran Andersson

I förra numret av Fåglar i Sörmland skrev vi att det fanns planer på att inleda en restaurering av våtmarken Vadsjön. Nu kan vi glatt konstatera att arbetet påbörjats. Under några dagar i oktober genomfördes det första steget då cirka 10 hektar av våtmarkens tuviga mader frästes upp. I år hann man bearbeta området nedanför det höga tornet och kanten som går i nordostlig riktning bort från tornet. Arbetet utförs av Linding Våtmarksrestaurering AB med en sextonhjulig monstermaskin på 9,5 ton. Den har en flytbärighet på 24 ton och bearbetar vassmattor på ner till 1,80 meter och med en bredd på knappt 3,5 meter.

I samtal med Rolf Pettersson berättar han att årets arbete gått så bra som man kunnat hoppas på med rådande förutsättningar. De viktigaste faktorerna för att genomföra denna restaurering är mängden vatten i våtmarken och naturligtvis pengar. Man väntade i det längsta i år på riklig nederbörd så att vattennivån i våtmarken skulle stiga. Tyvärr (för detta ändamål) blev denna höst mycket nederbördsfattig. Trots att man idag inte släpper ut något vatten från Vadsjön och vattennivån är ungefär 40 cm över Långhalsen, så är det inte tillräckligt för att maskinen ska kunna fräsa så långt upp på maderna som skulle vara önskvärt. Även nu efter det att

Utsikt från tornet på västsidan före och efter markbearbetningen. Som synes har tuvbildningen både i hagmarken såväl som i strandlinjen slagits sönder. Maderna torde utgöra en stor lockelse för förbipasserande vadare under vår och sensommar. Återstår att se om det även räcker till för att locka häckande tofsvipor, enkelbeckasiner och kanske någon rödbena.

bearbetningen skett skulle det vara bra med en markant höjning av vattennivån. Detta eftersom det frästa växt- och jordmaterialet helst skulle behöva flyta ut i vattnet och lägga sig på botten under is i vinter och förmultna, istället för att ligga kvar exponerat med en risk att slå rot igen.

Någon mer markbearbetning kommer inte att ske förrän nästa höst igen, men då har man som mål att hinna med 10-20 ha till. Det finns ett visst hopp om att man ska hinna minst 15 eftersom man nu har årets erfarenheter med sig. Vi som gärna ser att man klarar av så mycket som möjligt får väl hålla tummarna för att det blir en blöt höst nästa år. Det område av Vadsjön som man hoppas kunna köra nästa år är det i nordöst, närmast Vad. Om allt går som planerat kommer man inom tre till fyra år att hinna med hela våtmarken. Man funderar även på att bränna bort vass denna vinter om förutsättningarna finns, med ordentlig is och lite snö. Vassen kommer naturligtvis att växa upp under det kommande året, men under våren/försummaren kommer sjön att vara betydligt öppnare än den är i dagsläget. Det borde också bli lite mindre växtmaterial för maskinen att arbeta med nästa höst.

Den andra viktiga faktor som påverkar arbetet med restaureringen var ekonomin. Det är inte billigt att fräsa våtmarker, omkring 8000-12000 kr/ha kostar det. I år arbetade man följaktligen upp 100 000 kr. Ekonomin för de kommande åren ser god ut och vi som tar del av resultatet har all anledning att sända en tacksamhetens tanke till Länsstyrelsen, stiftelsen Svensk våtmarksfond och den Australiensiska vinproducenten Banrock Station som gör detta möjligt. Och hade inte Rolf Pettersson vid Skogsvårdsstyrelsen engagerat sig så kanske det inte blivit av alls.

Nu är det bara att försöka hålla sig till tåls till våren kommer och besöka Vadsjön med dess nyfrästa mader. Vi som besökte lokalen de första åren i början av 1990-talet när den var nyanlagd minns gärna de goda observationsmöjligheter av framförallt Tringa-vadare som de öppna ytorna nedanför tornet erbjöd. Om ni besöker lokalen så skriv gärna ner era observationer i boken som finns i det höga tornet.

Den sextonhjuliga monstern på 9,5 ton med vilken man bearbetat svårkördade blöta partier. De stora hjulen hjälper fordonet att "flyta" ovanpå gytjtjan.

Korta notiser

Här sammanställer vi kortare noteringar och skvaller om stort och smått från vårt landskap.

Större skrikörn skrämde av OS-hjälte

Under september besökte en större skrikörn Marsäng utanför Oxelösund. Fågeln satte sig ganska snart och kunde betittas av åtskilliga tillresta skådare. Så småningom kom en kajakpaddlande herre ute på Marsviken lite för nära så fågeln lättade och sågs endast tillfälligtvis därefter. Den paddlande herren visade sig (enligt redaktionens tillförlitliga källor) vara vår gamla OS-hjälte Gert Fredriksson. Han om någon kan väl ursäktas för oavsiktlig närhängenhet.

/ Red

Tärnsträcket betittat

Gångna sommar har bevakningen av tärnsträcket genom Hjälmarens och Mälarens varit mer välspritt än någonsin tidigare. På annan plats i detta nummer redogörs för lokalen Kolsundet, men det finns ju ett antal andra lämpliga bevakningspunkter. Särskilt intressanta torde Kvicksund, Hjälmaresund och Fiskeboda vara. I sommar har det också varit m.e.m. regelbunden bevakning på dessa lokaler med en del intressanta noteringar. Förhoppningsvis kan detta fortsätta framöver och vill du delta behöver det inte vara krångligare än att du besöker någon av dessa platser en sommareftermiddag när andan faller på, och då räknar det du ser flyga mot väster. Om sedan alla skriver in det de ser i Svalan kan man framöver kanske göra analyser och se mönster i sträcket. För de kustboende kanske ett försök till bevakning av samma sensommarsträck in i Bråviken kunde intressera.

/ Red

Tornseglare häckande i vanlig holk

Under somrarna 2002-2003 så häckade ett par tornseglare i en vanlig fågelholk (mes/flugsapparholk), med ett ingångshål på ca 40 mm. Holken sitter på en garagegavel vid Palmtorps alle, Oxelösund. Båda åren så lyckades häckningarna

och minst en unge kom på vingar vardera året. Det skall bli spännande att se om paret återvänder under sommaren 2004 och häckar igen. Normalt sett så häckar ju tornseglaren under takpannor i våra trakter, men man kan ju få dem att häcka i specialgjorda holkar. Dessa har då en mer eller mindre rektangulär form på holken med ett brett rektangulärt ingångshål. Så i detta fall när häckning sker i en vanlig holk uppfattar jag som väldigt ovanligt. Om Ni läsare har andra uppfattningar eller upplevelser om detta så skriv gärna en rad till tidskriften om det.

/ Jan & Anki Gustafsson

Ekeby våtmark utökas

I vårnumret av FiS:en presenteras Ekeby våtmark i Eskilstunas utkant. Ingen har väl undgått att denna lokal under gångna året varit högintressant med många rara fåglar på besök. Nu ska detta område utökas med liknande anläggningar även på norrsidan av motorvägen. Det sägs att man ska ta hänsyn till fågelskådares önskemål. Dessa framförs av lokala Eskilstunaklubben och vi får väl hoppas att man får gott gehör.

/ Red

Institutionen "Tärnans artrally"

I januari är det återigen dags för den numera traditionella övningen kallad artrally i Tärnans regi. Det hela rör sig om att försöka se så många arter som möjligt i Nyköpings och Oxelösunds kommuner under en dag. Det hela avslutas med gemensam middag under gemytliga former. Nu är tävlandet inte så allvarligt som det kan låta och det hela är väl främst ett socialt jippo där alla är välkomna att delta. Är du inte så hemmastadd i dessa regioner kan du ju se det som en lämplig introduktion till en förhållandevis kvalitativ vinterskådning. Deltar gör man genom att anmäla ett lag om 2-4 personer. Tiden är satt till 8:00-15:00 med gemensam sam-

lingsplats vilken bestäms senare (artavdrag vid försen ankomst), och tävlingsdag är 10.1. Anmälan och frågor ställs till Jan & Anki Gustafsson på tel 0155-223231 eller e-post solvidd@swipnet.se. Tidigare år har deltagare inte bara kommit från Oxelösund och Nyköping utan även från Flen, Katrineholm, Vingåker, Södertälje, Trosa och Stockholm. Måhända kommer i år de första deltagarna från Strängnäs och Eskilstuna?

/ Red

Fågelbevakning på industrins uppdrag

SSAB Oxelösund och Vattenfall har tillfrågat fågel föreningen Tärnan om hjälp med observationer av fåglar vid och kring kraftledningsstolpar. Det man vill veta är om det regelbundet sitter fåglar på dessa stolpar och/eller det förekommer sträck intill kraftledningar. Området är begränsat till trakten kring Björshults soptipp samt infarten mot Oxelösund. Förhoppningen är att få veta om fåglar står för förklaringen till åtminstone några av de störningar i strömförsörjningen man upplever. Förhoppningsvis leder detta så småningom till åtgärder till både industrins och fåglarnas fromma! Tärnan tjänar redan på detta genom ett finansiellt bidrag.

/ Red

Femörefortet

Många är de skådare som genom åren knallat på och kring de fortifikationer som finns ute på Femörehuvud strax söder om Oxelösund. De har likasom varit en del av platsen och de flesta har nog inte funderat så mycket på dom. Numera läggs ju många militära anläggningar vid kusten igen, men när diskussionen kom upp kring just Femörefortets framtid bildades snart nog en intresseförening som ville bevara det hela för framtiden. Under gångna sommaren har sedan fortet visats upp som ett museum för besökande grupper. Som kuriosas kan nämnas att Rrk hade sitt sensommarmöte på platsen! En närmare presentation av anläggningen kommer i FiS nr 1 2004.

/ Red

Långstannade mandarinand

Under året så har det funnits en hane mandarinand i Oxelösund. Den upptäcktes i mitten av maj i hamnområdet i Oxelösund. Därefter så sågs den under några dagar i och omkring färjeläget i hamnen. Efter det så försvann den för att sedan upptäckas vid ett tillfälle i en av dammarna vid Brännäs våtmark under början av juni. Sedan sågs den inte förrän den upptäcktes i kylvattendammen i mitten av augusti. Då var fågeln i eklipsdräkt. Under hösten har många kunnat följa utvecklingen på dräktens förändringar från eklips till färdig praktdräkt. Fågeln har hållit ihop med de gräsänder som har funnits på samma lokal. Dessa fåglar har villigt låtit sig matas med bröd mm. Mandarinanden har haft ett uppseendeväckande beteende när man matar den då den hoppar upp i luften och fångar maten som kastas ut om det kommer tillräckligt nära. Detta medan gräsänderna ”snabbsimmar” fram till brödet. Den klarar sig väldigt bra i konkurrensen med gräsänderna vid matningen. I skrivande stund i början av november så finns den fortfarande kvar. Bilder på fågeln finns på rrk sörmlands hemsida.

/ Jan & Anki Gustafsson

Den brödälskande mandarinanden vid kylvattendammarna i Oxelösund

Foto Göran Andersson

Hartsö-Enskär fågelstation

Genom idéellt arbete som ringmärkare eller assistent på vår "egen" fågelstation kan du göra en ovärderlig insats för fågelforskningen. Som assistent behöver du inte vara fågelexpert, men du ska gilla fåglar.

Det går även utmärkt att förlägga föreningsexkursioner till ön (transportkostnad cirka 100 kr/person vid 12 deltagare). Logi sker lämpligen i tält.

Fågelstationen är belägen på ön Enskär i Hartsöarkipelagens södra del som en sista utpost mot det öppna havet. Stationen drivs av FSO och verksamhet har här bedrivits sedan 1965.

**För mer information kontakta
Lennart Wahlén, 0155-215711.**

Du kan också stödja verksamheten genom att köpa stationens T-shirts, dekaler och fågelholkar.

Sörmlandssvararen

Ring Sörmlandssvararen för att få besked om senaste nytt i de Sörmländska markerna eller de lokala fågelföreningarnas exkursioner och möten. Svararen drivs av Regionala rapportkommittén (Rrk) som är en arbetsgrupp inom FSO. Rapporterar du till Sörmlandssvararen kommer dina obsar direkt till Rrk:s fågelrapport. Inkommen information om känsliga och hotade arter/häckningar behandlas konfidentiellt och registreras endast som ett underlag för fågelskyddsarbetet och utläses ej på svararen.

Skötselansvarig för Sörmlandssvararen är Göran Andersson (0157-13510). Kontakta Göran om du har frågor, sunpunkter eller vill göra felanmälan.

**OBS! Rapportera dina obsar gör du på tel:
0157-10846**

**RIKSINVENTERINGSART
FÖR 2004 ÄR HÄGER
GLÖM INTE RAPPORTERA!**

RAPPORTMOTTAGARE:
Rrk Sörmland, Håkan Lernefalk
Storgatan 16A, 641 45 Katrineholm
0150-511 34
hakan.lernefalk@swipnet.se

Innehållsförteckning

2 / 2003

<i>Inledaren.....</i>	<i>3</i>
<i>Till Jörgens minne.....</i>	<i>4</i>
<i>Till Fågel-Anders minne.....</i>	<i>6</i>
<i>Sörmlandsskådning ur utländskt perspektiv.....</i>	<i>8</i>
<i>Kolsundet som sträcklokal.....</i>	<i>10</i>
<i>Rovdjur i Sörmland.....</i>	<i>13</i>
<i>Marocko.....</i>	<i>15</i>
<i>Kungsfiskare i skärgården.....</i>	<i>18</i>
<i>Fågelhemsidor med sörmländska inslag.....</i>	<i>23</i>
<i>Dags för vattenpiplärka.....</i>	<i>25</i>
<i>Vadsjön.....</i>	<i>27</i>
<i>Korta notiser.....</i>	<i>29</i>